

УДК 338.43:633.1:330.143

О. М. Світовий,

д. е. н., професор кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID ID: 0000-0002-0675-559X

DOI: 10.32702/2306-6792.2022.13—14.3

СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕРНА УКРАЇНИ ЩОДО УЧАСТІ В ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГАХ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ

O. Svitovyi,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Marketing

and Business Management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

STRATEGIC PERSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF THE GRAIN MARKET OF UKRAINE ON PARTICIPATION IN THE GLOBAL VALUE ADDED CHAINS

В статті проаналізовано сучасний стан розвитку та структуру ринку зерна України. Аргументовано обсяги експортних пропозицій зерна та продуктів його переробки вітчизняними виробниками. Означено, що участь нашої країни в глобальних ланцюгах доданої вартості стосовно зернової продукції потребує кращих експортних позицій. Доведена необхідність забезпечення у цьому сегменті ринку збільшення експорту продуктів із високою часткою доданої вартості. Розглянуто умови і фактори, які впливають на формування доданої вартості продукту. Наголошено, що кооперування у сфері виробництва, переробки зерна та реалізації зернопродуктів значно збільшить додану вартість за рахунок покращення логістики та раціонального використання матеріальних ресурсів. Це, в першу чергу, збільшить величину прибутку через зменшення операційних витрат. Розбудова виробничої інфраструктури, у тому числі елеваторів, дасть змогу доводити зерно до вищих кондицій та експортувати його за найкращою ціною у сприятливі для цього періоди. Обґрунтована необхідність прийняття на державному рівні стратегії розвитку вітчизняного ринку зерна щодо участі в глобальних ланцюгах доданої вартості. Це дасть можливість посилити експортні позиції через покращення якості зерна та збільшення експорту продуктів його переробки.

The article analyzes the current state of development and structure of the grain market of Ukraine. It is found that our country is increasing grain production every year. In 2021, 86.0 million tons of grain were collected in the state and this is a record for the production of cereals and legumes. The volumes of export offer of grain and products its recycling are reasoned. It is noted that in 2021 were sold on value 12.3 billion US dollars on grain exports, which is almost 100 times more than in 2000. It is indicated that our country's participation in global value added chains in relation to grain products requires the best export positions. The need to ensure in this segment of the market an increase in exports of products with a high share of value added is proven. It has been studied that the processing of grain into flour increases the added value by 55-65%. Compared to the production of raw materials in the processing of grain for compound feed, the added value is doubled, and in the production of bakery products, the added value increases 2.5-2.6 times. The conditions and factors affecting the formation of value added of the product are considered. It is noted that cooperation in the field of grain production, processing and sale of grain products will significantly increase value added by improving logistics and rational use of material resources. This, first of all, will increase the amount of profit due to the decrease in operating costs. The development of production infrastructure, including elevators, will allow bringing grain to higher conditions and exporting it at the best price in favorable periods. In addition, there will be an opportunity to abandon intermediaries who now buy from small producers most of the grain at low prices. Such cooperation will provide small commodity producers with the formation of the necessary volume of export grain supply. Due to increased production efficiency, such cooperative associations can create more processing enterprises. The necessity to adopt at the state level a strategy for the development of the domestic grain market for participation in global value added chains is substantiated. This will make it possible to strengthen export positions by improving the quality of grain and increasing the export of products of its processing.

Ключові слова: ринок зерна, кооперація, додана вартість, прибуток, глобальні ланцюги доданої вартості.

Key words: grain market, cooperation, value added, profit, global value added chains.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Зростаючі потреби в світі на продовольство мотивують виробників нарощувати його обсяги та покращувати якість продукції. Одним із

основних сировинних продуктів, з якого виготовляють продовольство та корми для тваринництва є зерно. З нього також виробляють спирт та інші продукти. Україна завдяки родю-

чим землям та сприятливим кліматичним умовам є однією із провідних держав щодо виробництва зерна, значна частина якого реалізовується на експорт. В основному експортується цільне зерно як сировина, а продукти переробки в цій реалізації мають незначний відсоток. Тобто вітчизняний ринок зерна в глобальних ланцюгах вартості, зокрема у глобальних ланцюгах доданої вартості, займає невисоку позицію. Такий стан справ має як об'єктивні так і суб'єктивні причини. Серед об'єктивних причин — це те, що цільне зерно зберігається набагато довше, ніж, наприклад, борошно. До того ж є певні особливості в харчуванні людей у більшості країн світу, тому переробка сировини у напівфабрикати та готові продукти із зерна проводиться вже у місцях кінцевого споживання. Комбікорми для годівлі тварин переважно виготовляються на місці згодовування за відповідною рецептурою, яка часто є специфічною. Також низький рівень переробки зернової продукції пояснюється нерозвиненою виробничою інфраструктурою, а також недостатньою кількістю коштів для її розбудови, низькими темпами впровадження новітніх технологій глибокої переробки.

Серед суб'єктивних причин можна назвати недосконалість податкової та митної політики держави щодо стимулювання виробництва та експорту продуктів переробки зерна. Виробництво зерна не потребує значних капіталовкладень та залучення великої кількості трудових ресурсів, має швидку оборотність капіталу, тому виробники зерна не завжди готові вкладати кошти у переробку. Крім того, наприклад, фермер може вирощувати монокультуру (одну або декілька зернових культур), що дає йому можливість заощаджувати кошти на купівлю сільськогосподарської техніки та збільшити прибуток. Нерозвиненість кооперації та інтеграції у галузях виробництва та переробки зерна в нашій країні також негативно впливає на рівень виробництва та реалізації, у тому числі і на експорт, продуктів з високою часткою доданої вартості.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та практичні підходи у дослідженні глобальних ланцюгів вартості, зокрема глобальних ланцюгів доданої вартості, запропонували такі закордонні вчені як Д. Вінклер, Дж. Дедрік, Х. Ескейт, Р. Каплінський, М. Морріс, Д. Тальоні, Х. Тан та ін. В наукових працях вітчизняних науковців, серед яких: Г. Дугінець, С. Кваша, В. Колодійчук, М. Крамарев, М. Ки-

зим, Н. Марущак, О. Нікішина, А. Пінчук, В. Хаустова, В. Шликова, проведений ґрунтовний аналіз ланцюгів створення вартості у вітчизняному виробництві, в тому числі й у зернопродуктовому, визначені перспективи збільшення його участі у глобальних ланцюгах доданої вартості. Проте проблема покращення позицій щодо інтеграції українського ринку зерна у глобальних ланцюгах доданої вартості вивчена недостатньо і потребує подальших досліджень.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз сучасного стану та обґрунтування стратегічних напрямів розвитку ринку зерна України щодо участі в глобальних ланцюгах доданої вартості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Діяльність підприємств у галузях зернового виробництва та переробки зерна регламентується багатьма законодавчими актами, зокрема законом України "Про зерно та ринок зерна в Україні". Документом визначається, що ринок зерна — це система товарно-грошових відносин, що виникають між його суб'єктами в процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання зерна на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації зерна та визначення цін, а також державного контролю за його якістю та зберіганням. Згідно Закону, інфраструктура ринку зерна являє собою комплекс виробничих і невиробничих формувань, які забезпечують умови виробництва зерна, його заготівлі, зберігання, переробки, реалізації, страхування, кредитно-фінансові та інші послуги. В Законі також вказано, що суб'єктам ринку зерна гарантується право вільно розпоряджатися власними ресурсами зерна та продуктами його переробки, укласти угоди щодо їх продажу, у тому числі на експорт, брати участь у формуванні зернових ресурсів України. Кабінет Міністрів України, зазначається в Законі, здійснює державне регулювання ринку зерна шляхом: впровадження механізму експорту та імпорту зерна і продуктів його переробки за міжнародними договорами [1]. З вищесказаного слідує, що забезпечуючи суб'єктам ринку зерна можливість вільно розпоряджатися своєю зерновою продукцією, держава проводить регулювання ринку зерна, зокрема експортно-імпортних операцій.

За даними державної служби статистики України у 2021 році в нашій державі було зібрано 86,0 млн тонн зерна. Це є рекордом вироб-

Таблиця 1. Виробництво зернових і зернобобових культур в Україні, тис. тонн

Показник	Рік							2021 р. у % до 2005 р.
	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021	
Культури зернові та зернобобові	38015,5	39270,9	60125,8	70056,5	75143,2	64933,4	86010,4	226,3
у тому числі пшениця	18699,2	16851,3	26532,1	24605,8	28327,9	24877,4	32151,0	171,9
жито	1054,2	464,9	391,1	393,8	334,7	456,8	593,2	56,3
ячмінь	8975,1	8484,9	8288,4	7349,1	8916,8	7636,3	9437,0	105,1
овес	790,7	458,5	488,5	418,5	422,0	510,0	467,9	59,2
просо	140,6	117,1	213,2	80,5	169,7	256,1	205,0	145,8
гречка	274,7	133,7	128,1	137,0	85,0	97,6	105,8	38,5
кукурудза на зерно	7166,6	11953,0	23327,6	35801,1	35880,1	30290,3	42109,9	587,6
культури зернобобові	757,5	592,3	502,1	954,6	709,8	600,0	680,6	89,8

Джерело: побудовано автором на основі джерела [2].

ництва зернових та зернобобових культур за досліджуваний період 2005—2021 рр. (табл. 1).

Найбільший приріст спостерігався у виробництві кукурудзи на зерно — майже в 6 разів і цей показник у 2021 році склав 42,1 млн тонн. Загалом виробництво зерна за досліджуваний період збільшилося у 2,3 рази. Варто також зауважити, що виробництво жита, вівса, гречки та зернобобових культур за цей період, навпаки, зменшилося.

Якщо проаналізувати баланс зернових і зернобобових культур за основними видами, то можна стверджувати, що внутрішнє споживання зерна в нашій країні, наприклад у 2020 році, а це — витрати на корм, витрати на посів, переробка на нехарчові цілі, фонд споживання, склало близько 20 млн тонн. Решта зерна, враховуючи зміну запасів та імпорт, реалізувалася на експорт. В основному, звичайно — це сировина і цей обсяг реалізації має тенденцію до зростання. У 2021 році було продано на експорт зернових культур на суму 12,3 млрд. дол. США, що майже у 9 разів більше у порівнянні з 2005 роком (табл. 2).

Темпи приросту експорту готових продуктів із зерна за 2005—2021 рр. значно менші — у 4,2 рази, а продукції борошномельно-круп'яної промисловості — у 5,1 рази. Це при тому, що імпорт готових продуктів із зерна за вказаний період зріс у 5,5 рази. Тобто імпорт вказаних продуктів переважає експорт.

порт.

Згідно наших обрахунків переробка зерна на борошно збільшує додану вартість на 55—65 %. Порівняно із виробництвом сировини при переробці зерна на комбікорми створена додана вартість подвоюється, а при виробництві хлібобулочних виробів додана вартість збільшується у 2,5—2,6 рази. Тому для збільшення величини доданої вартості необ-

хідно виробляти та реалізовувати на експорт значно більше продуктів переробки та готових продуктів із зерна.

Додана вартість як економічна категорія має важливе значення у обґрунтуванні результатів економічної діяльності як окремого підприємства чи галузі виробництва, так і економіки в цілому (валовий і чистий внутрішній продукт, національний дохід). Валова додана вартість показує з одного боку результативність виробництва, а з іншого — рівень мотивації працівників до продуктивної роботи [3, с. 268]. Цей показник важливий ще й тому, що за допомогою нього можна визначити частку галузі чи в цілому країні у глобальних ланцюгах доданої вартості.

Нині більша частина товарів, які беруть участь у міжнародному обміні, виробляється у глобальних ланцюгах доданої вартості (ГЛДВ), а також є результатом діяльності виробничих

Таблиця 2. Товарна структура експорту та імпорту зерна та продуктів його переробки в Україні, млн дол. США

Показник	Рік							2021 р. у % до 2005 р.
	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021	
Експорт								
Зернові культури	1383,1	2467,1	6057,5	7240,6	9633,3	9410,7	12343,9	892,5
Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	29,1	80,8	117,9	175,8	202,1	154,5	148,5	510,3
Готові продукти із зерна	97,7	254,3	267,9	268,3	269,4	313,1	414,8	424,6
Імпорт								
Зернові культури	57,6	145,6	154,7	191,1	180,8	178,9	166,1	288,4
Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	24,9	27,5	14,0	34,3	35,1	35,2	59,1	237,3
Готові продукти із зерна	52,8	125,9	85,6	153,6	200,7	241,5	291,0	551,1

Джерело: побудовано автором на основі джерела [2].

підприємств декількох країн. За таких умов кожна окрема країна не формує повну вартість товару, а лише створює додану вартість на певному етапі виробничого процесу, тобто є окремою ланкою ГЛДВ [4, с. 30]. Ланцюжок створення вартості визначає повний спектр видів діяльності, необхідних для проходження товару чи послуги від задуму до різних фаз виробництва, доставку кінцевим споживачам та остаточну утилізацію після використання [5, с. 4]. Виходячи з цього, експортуючи продукції із високою часткою доданої вартості, вітчизняні виробники зернопродуктів могли б значно підвищити свою частку в глобальних ланцюгах доданої вартості.

Визначаючи частку доданої вартості у вищевказаних ланцюгах вартості, як наголошують вчені, також потрібно врахувати, що внутрішня додана вартість знаходиться не тільки в експорті, а й в імпорті: деякі товари і послуги, експортовані за кордон, є проміжними, вартість яких повертається. Тобто в імпорті може бути частка вітчизняної доданої вартості [6, с. 6]. Іншими словами, імпортована продукція борошномельно-круп'яної промисловості та готові продукти можуть бути виготовлені із вітчизняного зерна.

Оскільки цільовим критерієм ефективності логістичних ланцюгів товарних ринків (ЛЛТР) є оптимізація загальної ринкової доданої вартості, вчені вважають, що оцінка показників її формування, перерозподілу та структури постає ключовим блоком діагностики ефективності функціонування ринкового ланцюга [7, с. 7]. У цьому сенсі важливо визначити частку створеної доданої вартості окремої країни у глобальних ланцюгах вартості. Для цього застосовують показники бази даних TiVA. Ця база даних станом на 2021 рік містить показники 66 економік світу, включаючи всі країни ОЕСР, ЄС та G20, а також країни Східної і Південно-Східної Азії та країни Південної Америки.

Дані, представлені в базі даних TiVA, дають змогу зрозуміти:

- внутрішню та іноземну частку доданої вартості у валовому експорті;
- частку доданої вартості у валовому експорті послуг за видами послуг;
- участь у глобальних ланцюгах доданої вартості (ГЛДВ) через проміжний імпорт, втілений в експорті (зворотні зв'язки), та внутрішню додану вартість в експорті партнерів за кінцевим попитом (прямі зв'язки);
- частку доданої вартості промисловості, яка відповідає кінцевому зовнішньому попиту;

- походження доданої вартості яких країн та галузей в кінцевому попиті, включаючи походження доданої вартості в кінцевому споживанні (домогосподарствами та урядом) та в GFCF (інвестиції підприємствами);

- двосторонні торговельні відносини, засновані на потоках доданої вартості, втілені у внутрішньому кінцевому попиті;

- міжрегіональні та внутрішньо-регіональні відносини;

- частку внутрішньої доданої вартості в імпорті [8].

На думку вітчизняних вчених, інтерес становить і такий показник, як "внесок галузі в національну додану вартість у валовому експорті у відсотках від загального валового експорту". Показник відображає частку в загальному валовому експорті внутрішньої доданої вартості експорту галузі [9, с. 23]. Для збільшення рівня такого показника в зернопродуктовому виробництві необхідно більше експортувати продукції із високою часткою доданої вартості (борошна, круп, макаронних виробів, комбікормів та ін.).

Вчені стверджують, що інтегруючи свої вітчизняні фірми (постачальників і кінцевих виробників) у глобальні ланцюги вартості (GVC), країни з низьким і середнім рівнем доходу можуть допомогти своїм економікам індустріалізуватися, швидше стати орієнтованими на послуги, і наблизитися до своїх цілей розвитку. З економічної точки зору, феномен глобальних ланцюгів вартості (GVC) визначає виробничу структуру, в якій завдання та бізнес-функції розподіляються між кількома компаніями в усьому світі чи на регіональному рівні [10]. Потрібно також враховувати, що експортери сировини та країни, що розвиваються, із низьким рівнем доходу перебувають, переважно, на найнижчих позиціях глобальних ланцюгів вартості або не включені у глобальні ланцюги та мережі [11, с. 14]. Країни з потужною економікою намагаються експортувати продукцію із високою доданою вартістю. Наприклад, однією з особливостей торгівлі в Китаї у нашому столітті є значне зростання в експортній вартості продукції частки доданої вартості [12]. Погоджуючись із вищевказаними положеннями, ми переконані в тому, що велике значення у первинних глобальних ланцюгах доданої вартості має вартість сировини, у нашому випадку, зерна. Зменшення собівартості одиниці продукції позитивно вплине і на вартість кінцевого продукту.

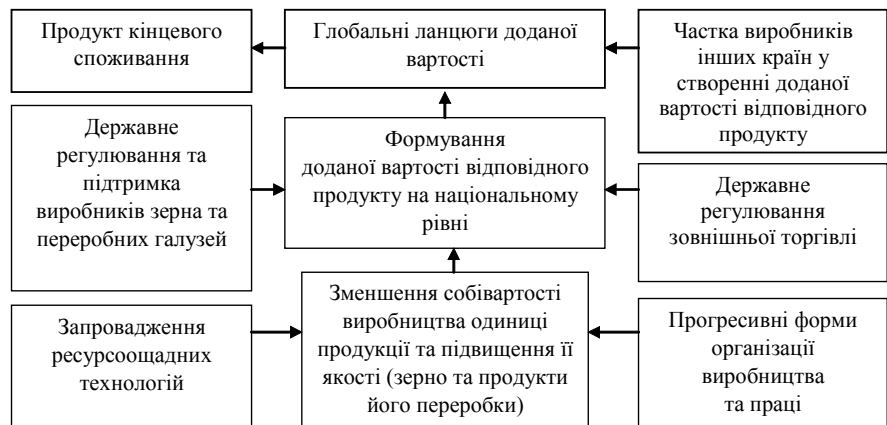
Для цього потрібно застосовувати прогресивні технології вирощування зернових та зер-

нобобових культур, тому що значну частину собівартості зерна формують матеріальні витрати та послуги, вартість яких постійно зростає. За нашими попередніми дослідженнями за впровадження таких технологій зростають загальні витрати за рахунок застосування більш продуктивної техніки, збільшення внесення мінеральних добрив тощо. Але це дає змогу значно зменшити собівартість одиниці виробленої продукції, так як врожайність підвищується більш високими темпами ніж витрати [13, с. 181].

Іншим важливим елементом доданої вартості є витрати на оплату праці. Для збільшення величини доданої вартості важливо також проводити ефективно стимулювання праці. Під цим поняттям варто розуміти створення таких умов оплати праці на підприємстві, що дають змогу отримувати максимально високі виробничі результати при мінімальних трудових витратах [14, с. 242]. Тобто збільшення витрат на оплату праці у цьому разі буде супроводжуватися і одночасним збільшенням прибутку. Це той випадок, коли із зростанням витрат на оплату праці буде збільшуватися ефективність виробництва.

Частково погоджуємося із судженням Г. Дугінця про те, що коли використовувати додану вартість як результуючий фінансовий показник діяльності підприємства, що входить до ланцюга виробництва, то всі її структурні елементи повинні розглядатися виключно як доходи, що розподіляються між різними учасниками ланцюга. При цьому будь-яка зі складових доданої вартості повинна прагнути до зростання, не обмежуючи інтереси інших учасників. Це пов'язано з тим, як вважає вчений, що показник, який відображає фінансовий результат діяльності підприємства як елемента ланцюга виробництва, завжди повинен прагнути до зростання (максимального значення), що не стосується витрат, які, на відміну від прибутку, є показниками-дестимуляторами [15, с. 119]. З останнім твердженням вченого щодо витрат як показників-дестимуляторів ми не погоджуємося у частині витрат на оплату праці, виходячи із висновків попереднього абзацу.

Загальна схема формування глобальних ланцюгів доданої вартості при експорті зерна

Рис. 1. Загальна схема формування глобальних ланцюгів доданої вартості при експорті зерна та продуктів його переробки у контексті національних виробників

Джерело: побудовано автором.

та продуктів його переробки у контексті національних виробників, запропонована нами, представлена на рис. 1.

У даній схемі зазначено, що для зменшення собівартості виробництва зерна та продуктів переробки, підвищення їх якості необхідно застосовувати прогресивні форми організації виробництва та праці, а також запроваджувати ресурсоощадні технології. Це дасть можливість виробляти продукцію, яка може стати більш конкурентоспроможною на світових ринках та мати більшу частку у глобальних ланцюгах доданої вартості. Для покращення позицій вітчизняного зернового ринку у вказаних процесах вагому роль приділено державному регулюванню.

Визнаючи, що глобальні ланцюги доданої вартості стали найважливішою складовою світової економіки, вітчизняні вчені наполягають на розробці комплексної стратегії цілеспрямованого розвитку глобальних ланцюгів доданої вартості за участю вітчизняних товаровиробників. Ця стратегія, вважають вони, вкрай важлива для розв'язання завдань щодо поглиблення регіональної економічної інтеграції в контексті ЄС та з іншими країнами в рамках двосторонніх і багатосторонніх торгово-економічних угод [4, с. 32]. Погоджуючись із цим твердженням, особливу увагу в рамках вказаної комплексної стратегії потрібно приділити стратегії розвитку глобальних ланцюгів доданої вартості на ринку зерна, що зумовлює посилення ролі держави у цьому процесі.

На наше переконання, враховуючи значний обсяг експорту вітчизняного зерна як сировини, у цій стратегії особливу увагу потрібно приділити створенню умов для забезпечення зростання експортних позицій продуктів перероб-

ки зерна. У цьому напрямку вже прийнято низку нормативних актів, серед яких схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України "Стратегія реформування державного управління України на 2022—2025 роки". В документі наголошено, що належне врядування є одним з основних факторів конкурентоспроможності держави, розвитку її економіки та передумовою європейської інтеграції [16]. У цьому сенсі можна стверджувати, що важливу роль у створенні первинної ланки глобальних ланцюгів доданої вартості має зростання рівня кооперування та інтеграції виробників зерна та підприємств переробки за територіальним принципом. Таке кооперування збільшить додану вартість за рахунок покращення логістики та раціонального використання матеріальних ресурсів. Крім того це дасть змогу відмовитись від посередників, які нині скуповують у дрібних виробників більшу частину зерна. Кооперування таких виробників дозволить формувати необхідний обсяг експортної пропозиції зерна високої якості. До того ж завдяки підвищенню ефективності виробництва такі кооперативні об'єднання можуть розбудовувати виробничу інфраструктуру та створювати більше переробних підприємств.

ВИСНОВКИ

Отже, наша країна є одним із основних постачальників зернової продукції на світовому ринку. Реалізація більшої кількості продукції переробки зерна та готових зернопродуктів підвищить позиції України в глобальних ланцюгах доданої вартості. У цьому контексті велике значення буде мати удосконалення державного управління цим процесом шляхом прийняття відповідної стратегії, яка, зокрема, може включати такі запропоновані нами заходи:

1. Оптимізація виробництва зернової продукції з урахуванням потреб зовнішнього та внутрішнього ринків, стимулюючи розвиток інших галузей економіки, які використовують у виробництві зернопродукти.
2. Запровадження прогресивних форм організації виробництва та праці у зернопродуктовому виробництві, застосування інтенсивних ресурсощадних технологій вирощування зернових культур.
3. Оптимізація структури доданої вартості, яка є індивідуальною для кожного підприємства та галузі зернопродуктового виробництва.
4. Збільшення пільгового кредитування підприємств, які виробляють, зберігають на переробляють зерно.

5. Розвиток кооперації у зернопродуктовому виробництві, зокрема щодо малих господарств-виробників зерна.

6. Зростання реалізації продуктів переробки зерна з високою доданою вартістю, а також збільшення експорту насінневого матеріалу. Покращення якості зернової продукції, зокрема, яка експортується.

7. Вдосконалення податкового та митного законодавства щодо експорту зернової продукції.

8. Ширше залучення іноземних інвестицій у виробництво та переробку зерна.

Література:

1. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 04.07.2002 р. № 37-IV. Дата оновлення: 24.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15#Text> (дата звернення: 02.06.2022).
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 27.05.2022).
3. Світовий О. М. Додана вартість та її роль у розвитку агропромислового комплексу України. Наукові праці ПДАА. Серія: Економічні науки. 2013. Вип. 1 (6). Т. 2. С. 264—269.
4. Марущак Н. В. Глобальні ланцюги доданої вартості в контексті економічної інтеграції України. Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 24. С. 30—35.
5. Kaplinsky R., Morris M. A handbook for Value Chain Research. 2021. URL: https://www.fao.org/fileadmin/user_upload/fisheries/docs/Value_Chain_Handbook.pdf (дата звернення: 25.05.2022).
6. Trade in value-added: concepts, methodologies, and challenges. Joint OECD/WTO Note: Organization for Economic Cooperation and Development, 2011. 28 p. URL: <https://www.oecd.org/sti/ind/49894138.pdf> (дата звернення: 27.05.2022).
7. Нікішина О. В. Методичні положення діагностики ефективності функціонування логістичних ланцюгів товарних ринків. Економіка харчової промисловості. 2020. Т. 12. Вип. 3. С. 3—16.
8. Trade in Value Added: Organization for Economic Cooperation and Development, 2021. URL: <https://www.oecd.org/sti/ind/measuring-trade-in-value-added.htm> (дата звернення: 26.05.2022).
9. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Шликова В. О., Крамарев Г. В., Пінчук А. О. Оцінки торгівлі доданою вартістю у світовій економіці. Проблеми економіки. 2018. № 4 (38). С. 19—29.

10. Taglioni D., Winkler D. Making Global Value Chains Work for Development. Trade and Development. 2016. Washington, DC: World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/24426> (дата звернення: 21.05.2022).

11. Черкас Н. І. Економічний вимір ефективності участі країн у глобальних ланцюгах вартості. Економіка розвитку. 2017. № 4 (84). С. 5—16.

12. Kee H. L., Tang H. Domestic Value Added in Exports: Theory and firm evidence from China. American Economic Review. 2016. Vol. 106. No. 6. P. 1402—1436. URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.20131687> (дата звернення: 22.05.2022).

13. Світовий О. М. Ефективність виробництва та особливості формування виробничих витрат в рослинництві. Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства. Економічні науки. 2007. № 66. С. 178—184.

14. Світовий О. М. Вдосконалення економічного механізму господарювання в сільськогосподарських підприємствах. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. 2011. Вип. 33. Ч. 2. С. 240—245.

15. Дугінець Г. В. Глобальні ланцюги вартості: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 412 с.

16. Стратегія реформування державного управління України на 2022—2025 роки: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р. Дата оновлення: 21.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.05.2022).

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "About grain and grain market in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15#Text> (Accessed 02 June 2022).

2. State Statistics Service of Ukraine (2022), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 27 May 2022).

3. Svitovyi, O.M. (2013), "Value added and its role in the development of the agro-industrial complex of Ukraine", Naukovi pratsi PDAA. Seriya: Ekonomichni nauky, vol. 1(6), no. 2, pp. 264—269.

4. Marushchak N.V. (2017), "Global value chains in the context of Ukraine's economic integration", Prychornomors'ki ekonomichni studii, vol. 24, pp. 30—35.

5. Kaplinsky, R. and Morris, M. (2021), "A handbook for Value Chain Research", available at: https://www.fao.org/fileadmin/user_upload/

fisheries/docs/Value_Chain_Handbook.pdf (Accessed 25 May 2022).

6. Organization for Economic Cooperation and Development (2011), "Trade in value-added: concepts, methodologies, and challenges. Joint OECD/WTO Note", available at: <https://www.oecd.org/sti/ind/49894138.pdf> (Accessed 27 May 2022).

7. Nikishina O.V. (2020), "Methodical provisions of diagnostics of efficiency of functioning of logistic chains of commodity markets", Ekonomika kharchovoi promyslovosti, vol. 12 (3), pp. 3—16.

8. Organization for Economic Cooperation and Development (2021), "Trade in Value Added", available at: <https://www.oecd.org/sti/ind/measuring-trade-in-value-added.htm> (Accessed 26 May 2022).

9. Kizim, M.O. Haustova, V.E. Shlikova, V.O. Kramarev, G.V. and Pinchuk, A.O. (2018), "Estimates of value added trade in the world economy", Problemy ekonomiky, vol. 4 (38), pp. 19—29.

10. Taglioni, D. and Winkler, D. (2016), Making Global Value Chains Work for Development, Trade and Development, Book, World Bank, Washington, DC, available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/24426> (Accessed 21 May 2022).

11. Cherkas, N.I. (2017), "Economic dimension of the effectiveness of countries' participation in global value chains", Ekonomika rozvytku, vol. 4 (84), pp. 5—16.

12. Kee, H. L. and Tang, H. (2016), "Domestic Value Added in Exports: Theory and firm evidence from China", American Economic Review, vol. 106 (6), pp. 1402—1436, available at: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.20131687> (Accessed 22 May 2022).

13. Svitovyi, O.M. (2007), "Production efficiency and peculiarities of production costs formation in crop production", Visnyk Khark. nats. tekhn. un-tu sil'skoho hospodarstva. Ekonomichni nauky, vol. 66, pp. 178—184.

14. Svitovyi, O.M. (2011), "Improving the economic mechanism of management in agricultural enterprises", Naukoviy visnik Uzhgorodskogo universitetu. Seriya Ekonomika, vol. 33 (2), pp. 240—245.

15. Duginets, G.V. (2018), Hlobal'ni lantsiuhy vartosti [Global value chains], Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.

16. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), Order "Strategy of public administration reform in Ukraine for 2022—2025", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text> (Accessed 27 May 2022).

Стаття надійшла до редакції 30.06.2022 р.